Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 821.124-13.091Вергілій:179.6]:821.161.2-13Кот7Ене
DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2026.40.13

Юрій ПОПОВИЧ, асп., асист.
ORCID ID: 0009-0004-1313-6561
e-mail: popovych.yura14@gmail.com
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЕНЕЙ ВЕРГІЛІЯ – ГЕРОЙ В ЕКЗИЛІ: УКРАЇНСЬКІ АКЦЕНТИ

В с т у п . ***Російсько-українська війна, яка триває вже понад 10 років, спричинює активізацію міфологічної свідомості. Відповідно ревіталізується архетип героя, який функціонує в різних парадигмах життя людини. Найбільш очевидним планом вираження стає герой-воїн, який безпосередньо боронить свою спільноту від ворога. Водночас ми знаємо й інших героїв, героїка яких реалізується в інших обставинах життя. Героїчна боротьба, або ж агон, не завжди територіально локалізована, особливо тоді, коли людина втрачає батьківщину через війну. Йдеться про героя в екзилі, змушеного тимчасово перебрати на себе роль номада, мета якого – знайти новий дім для себе та свого народу в чужих йому землях. Й задля встановлення подібних морально-аксіологічних орієнтирів героїки сучасності доречно звернутися до літератури минулого, зокрема до "Енеїди" Вергілія. Отже, актуальність наукової статті зумовлена потребою не лише ревізувати вже усталений літературний канон, а й апропріювати класичні тексти з новими смислами, дотичними до сучасного політичного, соціального та культурно-історичного контекстів України. А мета цієї розвідки – аналіз поеми "Енеїда" Вергілія крізь призму концепції героїки, актуалізовану російсько-українською війною.***

М е т о д и . ***Дослідження здійснено з використанням комбінованого підходу, який поєднує елементи історико-культурного, міфопоетичного, компаративного, рецептивно-естетичного методів та методу постпам'яті.***

Р е з у л ь т а т и . ***Встановлено, що Еней втілює характеристики класичного героя, який перебуває в екзилі. Троя зруйнована, тому йому доводиться шукати новий осередок для свого народу. У матриці Енея як героя виділено такі маркери: ретравматизація через ретроспекцію, непомітна або примусова асиміляція, необхідність пожертвувати рідними чи коханими, вшанування минулого, відповідальність за представників молодої генерації, з якими пов'язане майбутнє народу. Фікційні події поеми зіставлено з реальними українськими контекстами, внаслідок чого було виявлено переконливі паралелі, що потверджують героїчний характер української спільноти.***

В и с н о в к и . ***"Енеїда" Вергілія не є наочною методичною працею з ведення війни в 2026 р., проте, як і чимало класичних текстів, вона здатна виконувати гносеологічну функцію щодо тих соціально-політичних процесів, які відбуваються в наш час. "Чотири цикли" Борхеса чи "Мімезис" Ауербаха невипадково брали зачин із текстів античності. Мовиться не лише про хронологічну послідовність, а про універсальність тексту, яка й визначає його актуальність.***

К л ю ч о в і с л о в а : ***Вергілій, "Енеїда", поема, герой, героїка, український контекст, античність, війна.***

Вступ

Російсько-українська війна, яка триває вже понад 10 років, спричиняє активізацію міфологічної свідомості, що, зокрема, зазначила українська дослідниця Л. Зубрицька (Зубрицька, 2016). Отже, ревіталізується архетип героя, який функціонує в різних парадигмах життя людини. В умовах війни найбільш очевидним вираженням архетипу стає герой-воїн, який на полі бою боронить свою спільноту від ворога. Поряд з героєм-воїном є чимало інших героїв, обставини життя яких примушують їх виявляти інші форми героїки. Героїчна боротьба, або ж агон, не завжди територіально локалізована, особливо в тих випадках, коли людина втрачає батьківщину через війну. Йдеться про героя в екзилі, змушеного тимчасово перебрати на себе роль номада, головна мета якого – знайти новий дім для себе та свого народу в чужих йому землях.

Задля встановлення подібних морально-аксіологічних орієнтирів сучасності доречно звернутися до літератури минулого, наприклад до текстів античності. Так, Публія Вергілія Марона (Publius Vergilius Maro, 70 до н. е. – 19 до н. е.) справедливо називають одним із найбільш видатних поетів Риму, і його *opus magnum* – "Енеїду" ("Aenēis", 29~19 до н. е.) – віддавна вважають оригінальним синтезом двох канонічних епосів Гомера. Разом із тим Еней не є симулякром Ахілла чи Одіссея, це новий герой, який головно діє не з жаги слави, пригод чи повернення додому, а у відповідь на покладену на нього відповідальність за майбутню долю цілого народу (Kendrick, 2010, p. 22). Він утілює засадничі риси класичного героя, виокремлені в "Тисячоликому героєві" ("The Hero with a Thousand Faces", 1949) Джозефа Кемпбелла (Joseph Campbell, 1904–1987), хоч його "шлях" інший: Троя зруйнована, тому фізичного повернення в точку виправи не може бути; натомість замкнутість описаного Дж. Кемпбеллом типологічного локаційного циклу у Вергілія витісняється потребою виходу з екзиля, тобто необхідністю здобути нову батьківщину для своєї спільноти.

Актуальність наукової статті зумовлена потребою не лише ревізувати усталений літературний канон, а й апропріювати класичні тексти з новими смислами, дотичними до сучасного політичного, соціального та культурно-історичного контекстів України. ***Мета*** цієї розвідки – аналіз поеми "Енеїда" Публія Вергілія Марона крізь призму концепції героїки, актуалізовану російсько-українською війною.

Методи

Дослідження здійснено з використанням комбінованого підходу, який поєднує елементи історико-культурного, міфопоетичного компаративного, рецептивно-естетичного методів та методу постпам'яті.

Результати

Уже в І книзі свого епосу Вергілій ілюструє амбівалентність ставлення Енея до чинної ситуації. Очільник троянців промовляє:

> Друзі мої, у житті ми не перший раз бачимо лихо, / В тяжчій бували біді, але, дасть бог, і ця закінчиться. / В гирлі були ви скаженої Сцілли, між скелі гримучі / Йшли ви, вам добре й циклопові бескети знані. Бадьорі, / Острах усякий від себе женіть, і журбу, й боягузтво! / Може, колись і про це все приємно нам буде згадати. / Стільки пригод перебувши і стільки напастей зазнавши, / Всі ми прямуємо в Лацій тепер, де нам доля вказала / Мирну оселю: Троянській

© Попович Юрій, 2026

державі там слід відновитись; / Отже, держіться й себе бережіть для часів щасливіших (Енеїда, 1972, с. 27).

Син Анхіса вправно орудує ораторським мистецтвом, апелюючи до здатності троянців зносити виклики долі, тим самим закликаючи до підтримання стійкого духу. Однак Еней не цілком чесний зі своїми співвітчизниками, адже приховує тугу й горе, про що говорить Вергілій: "Так він сказав; і хоч смуток великий в'ялив його серце, / Очі промінням надії палали, біль глибоко в грудях / Крив він" (Енеїда, 1972, с. 27). Здатність приховувати біль власної травми перед знедоленим народом вирізняє Енея саме як героя у вигнанні: він залишається людиною, яка втратила сім'ю та батьківщину, але його особисті турботи стоять нижче за моральний дух людей, які пішли за ним у чужі, невідомі землі.

Еней вирізняється толерантним ставленням до інших народів, з якими троянці входять у контакт, як ось у Карфагені. Ґреґорі Кендрік пише:

Еней поводиться з чужоземними народами, з якими стикається, зовсім інакше, ніж це було звично для Ахілла чи Одіссея. Замість того, щоб грабувати міста й ґвалтувати жінок, герой Вергілія під час мандрів прагне зробити карфагенську та італійську спільноти друзями й союзниками своїх співвітчизників (Kendrick, 2010, p. 22).

Погром Трої залишається свіжим у пам'яті Енея, тож новий конфлікт є найменш бажаною опцією для героя в екзилі, й тим самим він вберігає своїх людей від потреби продовжувати битися.

Певним сучасним відповідником і прикладом вдячного ставлення мігрантів з України до країни, яка їх прихистила, можна вважати програму "Варто допомагати" (пол. "Warto pomagać"), створену в 2022 українськими біженцями в польському місті Жешув (Kruk, 2022). Ініціатива полягала в допомозі тим прошаркам населення поляків, які найбільше її потребують. Йдеться про дрібні побутові послуги, проте тут більше важить прагнення подяки та взаємоповаги до тих, хто не відвернувся від людей в екзилі, що й зазначили організатори програми: "Досі було так, що мешканці Жешува допомагали людям з України, а тепер ми хочемо, щоб усе було навпаки – щоб люди з України допомагали мешканцям Жешува, які цього потребують" (Kruk, 2022). Як Еней розумів доцільність толерантних стосунків із Карфагеном, так і українські біженці усвідомлюють моральний борг перед країною, – у цьому випадку Польщею – яка не відвернулася від згорьованих людей.

На перший погляд, видається, що Карфаген міг не лише стати прихистком для тевкрів, а й дозволити троянцям забути жахи минулого й будувати мирне життя, проте Еней, ідучи храмом Юнони, бачить на стінах зображення сцен знайомої йому війни:

Пріама пізнав він і поруч – Атрідів, / Вздрів і Ахілла, обом їм ворожого. Став і заплакав: / Є на землі ще десь місце, Ахате, чи є десь країна, / Де ще не чули б про нашу недолю? Чи бачиш, Пріам ось. / Слава і тут також має свою, їй належну заслугу; / Вміють тут плакать над горем, бідою журитись людською (Енеїда, 1972, с. 33).

Ретравматизація є характерною для класичного героя, якого позбавили рідної землі, проте, окрім болісного нагадування, стіни храму Юнони в Карфагені також слугують підтвердженням того, що троянці билися недарма, й пережиті їхнім народом жахи знані й поза межами Іліону.

Подібні графічні відповідники створюють і в наш час з метою фіксації нелегкої долі іншого народу. Так, у 2025 р. світові ЗМІ сколихнуло вбивство української біженки у США Ірини Заруцької, яка загинула від ножових поранень, завданих американцем із кримінальним минулим. Згодом було профінансовано проєкт зі створення муралу в окрузі Бруклін у Нью-Йорку, який зображує Ірину (Roberts, & O'Neill, 2026). Ця акція викликала неоднозначну реакцію у містян, частина яких вважала, що мурал посилює расову напругу в суспільстві, адже вбивця І. Заруцької – темношкірий. Наразі зазначимо, що зображення українки, яка загинула, тікаючи від війни, висвітлює небайдужість і співчутливе ставлення американців: 200 000 доларів було зібрано саме з індивідуальних пожертв (Roberts, & O'Neill, 2026).

З Карфагеном пов'язаний перший спогад Енея про Трою, коли на прохання Дідони він переповідає про загибель міста. Це не тільки реконструкція хронології шляху героя – Троя, яка була і якої вже ніколи не буде, стає ідилічним локусом постпам'яті для нього і всіх знедолених троянців. Покликом до мандрів, за Дж. Кемпбеллом, слугує явлення тіні Гектора Енею:

Сину богині, тікай, від пожежі рятуйся; / Вдерся вже ворог на мури, вже валиться Троя висока. / Досить, проте, й для вітчизни цього, й для самого Пріама. / Збройній руці якби можна Пергам рятувати, то, певно, / Ця ось правиця моя врятувала б. Святі свої речі Троя тобі доручає й пенатів; бери їх з собою, / Будеш в них мати супутників долі; великих шукай їм / Мурів; ти сам побудуєш ті мури, проїхавши море (Енеїда, 1972, с. 49).

Це вимушена виправа, якої Еней, як і Одіссей, не бажав, але він дослухається до слів Гектора і в палаючому Іліоні намагається знайти свою сім'ю. Він стає свідком страшних сцен насильства, бачить Кассандру, на яку чекає наруга:

Гей, ні на що проти волі богів нам не слід сподіватись. / Ось витягають Кассандру, Пріамову доньку, з святого / Храму Мінерви; розпатлані коси у неї, до неба / Марно підводить палаючі очі; підняти лиш очі / Може вона, бо руки їй ніжні в окови закуто (Енеїда, 1972, с. 52).

Образ провісниці, яка не відповіла взаємністю закоханому Фебу, добре відомий загалу, проте його увиразнює ретроспекція Енея, крізь яку простежується імпліцитний докір троянцям за надмірну впевненість у своїй непереможності. Цю їхню ваду навряд чи доречно пояснювати тим, що віщуванням Кассандри ніхто не вірив через прокляття Аполлона, адже ще перед нічним нападом на Трою Вергілій згадує Лаокоона. Жрець Аполлона безуспішно намагався переконати співвітчизників знищити залишеного греками дерев'яного коня:

Нещасні, яке безголів'я велике / В вас, громадяни? Ви вірите, може, що ворог від'їхав? / Може, в данайців без зради дари? Чи Улісс вам не знаний? / Таж в деревищі або заховались підступні ахейці, / Замкнені в ньому, або ця споруда на нашу твердиню / Зроблена, щоб заглядала в доми і зверху на місто / Впала, чи інший тут підступ; ох, тевкри, не вірте коневі. / Як там не буде: данайців боюсь і з дарами прибулих (Енеїда, 1972, с. 44).

З одного боку, троянці не хотіли вірити передбаченням Кассандри, яка віщувала *лише* нещастя, а от смерть Лаокоона та його синів була візуальним і дуже переконливим доказом волі богів. З іншого боку, Еней розуміє троянців, свідомий того, що людина у війні здатна ігнорувати об'єктивну правду, сподіваючись на кращу долю, але тепер уже ніхто не здатний змінити минулого.

Зауважимо принагідно, що ірраціональне неприйняття прийдешнього лиха відбувається не лише у фікційному просторі, а й притаманне людям XXI ст.: у листопаді 2021 р. начальник Головного управління розвідки Міноборони Кирило Буданов в інтерв'ю "Military Times" оприлюднив інформацію про підготовку рф до вторгнення (Altman, 2021). На це більшість українців відреагувала скептично, дотримуючись позиції "у нас це неможливо". На відміну від Кассандри чи навіть Лаокоона, К. Буданов – шанований й авторитетний посадовець, і все ж його слова не змогли переконати громаду в невідворотності загрози.

ISSN 1728-3817

Проігноровані попередження про загрозу призвели до кривавих сутичок у Трої та сотень смертей, і описуючи Дідоні баталії в палаючому Іліоні, Еней також оповідає, як знаходить Анхіса, який спершу бажає загинути в рідному домі, але сяйво освітлює голову Асканія, що Анхіс тлумачить як знак від Юпітера, й зрештою погоджується на вмовляння сина.

"Батьку, ти святощі візьмеш у руки і рідних пенатів. / Їх доторкатись не личить мені, коли з бою такого, / З січі такої кривавої я повертаюсь, аж доки / Я не обмиюсь живою водою". / Так я промовив, і шию, і плечі широкі згинаю, / Шкуру левину жовтаву стелю на одежу и схиляюсь / Взяти тягар свій. За руку вчепився Іул мій маленький / І підбігає за батьком нерівними кроками; ззаду / Квапиться жінка (Енеїда, 1972, с. 59).

Таким чином, Еней постає в оточенні тріади: батько на спині, син під рукою й жінка позаду нього. Трійка тут невипадкова, оскільки семантичні поля чисел в античності – і не тільки – значно ширші, ніж може видатися на перший погляд. Три точки у просторі об'єднуються в трикутник, який, як і відрізок, є геометричною фігурою, однак ця фігура замкнена й утворює двовимірну область, площу якої можна виміряти, й Нікомах Гераський, роз'яснюючи вчення Піфагора, зазначає: "Таким чином, трикутник є першою елементарною формою площинного числа" (Nicomachus of Gerasa, 1926, с. 240). Це твердження пояснює частотність тріад, що фігурують у художній свідомості, й, відповідно, в літературі. Зевс, Посейдон і Аїд поділили владарювання на три сфери, поставши при цьому вершинами трикутника, "всередині" якого опинився всесвіт давнього грека. Тому й Мойр також три, адже "площею" їхнього трикутника стає доля людини. Зауважимо, що ці тріади функціонують і поза межами міфологічних і казкових текстів. Невипадково Вільям Шекспір змальовує у трагедії "Король Лір" саме трьох доньок: Ґонерілью, Реґану і Корделію – двовимірна площина їхньої тріади містить онтологічні зв'язки між батьком та дочками. Джозеф Конрад у "Серці пітьми" зображує Курца, Марлоу та начальника станції, утворюючи трикутник, що окреслює поняття колоніалізму. Так і Вергілій нерідко вдається до використання числа 3: у першій книзі Еней з Ахатом бачать трьох оленів, позаду яких паслися цілі череди (Енеїда, 1972, с. 27) – символ надії, сприяння природи тому, що троянці не помруть з голоду; залишивши Іліон, кораблі Енея блукали в морі три дні й три ночі (Енеїда, 1972, с. 69) – символ невизначеності шляху, розгуби після катастрофи; у підземному царстві Еней тричі намагається обійняти тінь Анхіса, яка тричі вислизає з його рук (Енеїда, 1972, с. 145) – символ плинності минулого, його ефірної натури. Це лише кілька прикладів метафізичних тріад, до яких апелює Вергілій, проте вони сукупно формують матрицю давньоримської аксіології.

Так і трійка "батько-син-дружина" є символом життя, його минулого, майбутнього та теперішнього, а всередині цього трикутника перебуває сам Еней, що зауважує О. Гальчук: "Як і в Гомера і Софокла, важливим компонентом самототожності у Вергілія є зв'язок із минулим і взаємини з майбутнім. Один із рівнів їхнього оприявлення в "Енеїді" – це історія ідеального Енея-батька і Енея-сина" (Гальчук, 2024, с. 359). Що стосується Креузи, то її смерті було не уникнути, адже це та частина теперішнього життя Енея, яку згодом має замінити інша жінка, про що говорить сама Креуза, а точніше її тінь:

Мій чоловіче солодкий, чого завдаєш ти тяжкого / Серцеві болю? Це все не без волі богів відбулося. / Звідси не вільно тобі відвести із собою Креузу. / Владар найвищий Олімпу на це не дозволить. Ізгоєм / В землі далекі ти підеш, скородити будеш широке / Море, прибудеш в Гесперії землю, де котить лідійський / Тібр поуз ниви багатих мужів свої тихії води. / Щастя велике тебе там чекає: і царство, й дружина / Царського роду (Енеїда, 1972, с. 61).

Тому-то й Дідоні не судилося пов'язати своє життя з Енеєм, адже місце його народу не в Карфагені, а в Італії. Попри те, що доля Дідони справді трагічна, варто також наголосити на тому, що вона була героїнею для своєї спільноти. Початковий етап її шляху героя (або ж героїні), тобто виправа, певним чином тотожний Енеєвому: чоловік Дідони загинув від рук її брата Пігмаліона так само, як Креуза загинула в палаючій Трої (тут зауважимо, що втрата чоловіка / дружини на тлі війни увиразнює актуальність поеми Вергілія в сучасних українських контекстах); Сіхей являється вві сні Дідоні й наказує тікати, подібно, як тінь Гектора закликала Енея. Не менш важливою є етимологія імені цариці, оскільки, за однією з гіпотез, "Дідона" означає "та, що блукає" (*Meaning of the name Dido*, n.d.), або ж, як її називає цар Ярба, "блукальниця" (Енеїда, 1972, с. 89). Номадський атрибут присутній в її долі так само, як і в Енеєвій, адже до заснування Карфагену вона подолала довгий шлях мігрантки, який троянському вождю потрібно також пройти перед заснуванням Риму. Попри фатум Енея, частиною якого вона стала, частка відповідальності лежить і на ній самій. Вчинивши самогубство, Дідона зняла з себе відповідальність за народ, який привела в тоді ще не зведений Карфаген, натомість Еней залишається вірним обов'язку героя, адже жертвує коханням, нехай і після нагадування Меркурія, заради свого призначення.

Епізод взаємодії з посланцем богів варто розглянути більш детально, адже він висвітлює ще один важливий аспект матриці героя в екзилі – асиміляцію. У книзі IV читаємо:

Бачить Енея, як той укріпляє фортецю й будинки / Ставить нові. У нього при боці був меч, що вогнистим / Яспісом сяяв, мов зорі; на плечі накинув кирею, / Пурпуром з Тіру горіла вона, – дар багатий Дідони, – / Золотом ніжно її вишивала. Енеєві зразу мовить він: "Ставиш підвалини під Карфаген ти високий, / Жінці в догоди ти місто красиве, ох горе, будуєш! А про державу свою і призначення власне забув ти?" (Енеїда, 1972, с. 91).

Ця строфа слугує візуальною антитезою до портрету Енея, наведеного в книзі I:

Став тут Еней, засіяв серед ясності сонця, на бога / Вродою й постаттю схожий; бо синові мати подбала / Кучері буйні та юності блиск дарувати пурпурний, / Радість в очах і вогонь запалила. Так кості слоновій / Руки митця ще краси додають або золотом жовтим / Срібло чи мармур паросський оздоблюють (Енеїда, 1972, с. 36).

Вергілій протиставляє декоративну пишність фізичній величі Енея, яку той втрачає, асимілюючись у соціумі Карфагену. Він – партнер Дідони, цариці новопосталого міста, тому й вигляд повинен мати відповідний. Однак, приймаючи норми нового середовища, очільник тевкрів втрачає "пурпуровий блиск юності", отримуючи натомість "пурпурову кирею". Меркурій влучно апелює до божественної місії Енея, що дає змогу героєві усвідомити ризик втрати власної ідентичності й стає додатковим чинником, який спонукає його залишити Карфаген. З іншого боку, асиміляція характерна не лише для героя, а й для народу в екзилі в цілому.

У сучасних реаліях цю думку підтверджує становище українських біженців, зокрема у країнах Балтії, де занурення в нову культуру поступово перетворюється в асиміляцію. Передусім це стосується дітей, які є більш пластичною категорією населення. Литовський педагог, Агне Клімчяускайте, висловилася щодо цих процесів так:

Адже сучасна освітня політика стосовно малих біженців – інтеграція в місцеві школи. Але в реальності це швидше асиміляція. Пані Агне згадує, як вирішила тоді: особисто

вона не хотіла б стати біженкою, приїхати, наприклад, до Франції, яку дуже любить, та спостерігати, як її дітей там асимілюють і перетворюють на маленьких громадян Франції. Адже прагне, щоб вони залишалися литовцями, усвідомлювали свої корені, традиції, культуру, мали національну самосвідомість (Мірошнікова, 2022).

Не лише Енеєве небажання надалі асимілюватися в Карфагені стало причиною, через яку Дідона не змогла втримати біля себе очільника тевкрів, оскільки, акцентуємо, його життєвий шлях прокреслений фатумом. Однак фатум недоречно розглядати лише як фінальний пункт призначення, це радше шлях, яким має пройти людина. На таку думку наштовхує сам Вергілій через епізод із гарпією Келайною, яка прокляла троянців за те, що ті закололи її худобу: "Ви досягнете Італії й ввійдете всі в її пристань, / Місто ж, обіцяне вам, не раніш опережете муром, / Доки аж голод страшний і відомста за наші убивства / Вас не примусять бідою столи пообгризані їсти" (Енеїда, 1972, с. 70). Прокляття гарпії не зняти, й воно стало частиною долі троянців. Однак – чотири книги потому, після повернення з підземного царства, – Еней, Іул та військові вожді сіли до трапези й підклали під страви пшеничні коржі, які по суті слугували їм столами, та які вони також почали їсти:

"Гей, ми столи вже з їдаємо", – крикнув Іул і відтоді / Не жартував. Ці слова уперше кінець сповістили / Їхніх трудів, підхопив їх відразу ж із уст його батько, / І, божественними всіми знаменнями вражений, мовив: / "Здрастуй, о земле, мені подарована присудом долі! / Вірні троянцям пенати, привіт вам! Тут дім мій, отут же / Буде й моя батьківщина" (Енеїда, 1972, с. 155).

Цей епізод демонструє, що модус, через який реалізується фатум, не є наперед визначеним, і герой не здатен його передбачити (до слова, середньовічний варіант героїки – та картини світу загалом – частково перейме модель античного фатуму, що пояснює апостол Павло у Посланні до римлян: "О глибино багатства, і премудрости, і знання Божого! Які недовідомі присуди Його, і недосліджені дороги Його!" (*До римлян 11:33–36*, б.д.).

Повертаючись до хронологічного викладу подій, варто також закцентувати на символізмі спортивних ігор, які Еней, перебуваючи на Сицилії, влаштовує на роковини смерті Анхіса. Корабельні перегони, стрільба з лука, кулачний бій – всі ці змагання мають подвійну конотацію. З одного боку, атлетизм є можливістю продемонструвати міць людського тіла поза фреймом війни, коли фізична сила застосовується в контексті дружнього суперництва, а не жорстокої боротьби. З іншого – змагання стають імітацією справжньої війни, мирним прототипом прийдешніх подій. Римляни розглядали снагу тіла не лише в контексті антропологічної естетики: фізична досконалість тіла була засновком готовності до майбутньої боротьби, або ж неуникного агону. Зауважимо, що подвійне кодування античних змагань притаманне й нашому суспільству. До прикладу, у травні 2025 р. у Львові вперше відбулися спортивні змагання "Unbroken Games" для ветеранів російсько-української війни. 306 учасників олімпіади брали участь як в індивідуальних, так і в групових змаганнях, як це робили тевкри Енея. Про доцільність змагань серед військових висловився Володимир Рудковський, ветеран і ментор реабілітаційного центру: "Кожен, хто взяв участь у цих іграх, розуміє, що це не про змагання, медалі чи винагороди. Це спортивне свято, де ветерани з різних куточків нашої країни можуть відчути класну спортивну атмосферу, отримати дозу доброго адреналіну, зустрітися з побратимами" (Карнаух, 2025).

Вшанувавши пам'ять батька змаганнями з атлетики, Еней продовжує свою ініціацію, а саме настає момент катабазису, тобто сходження в пекло. Для цього, як і багатьом іншим героям, про що говорить Дж. Кемпбелл, вождю тевкрів потрібен помічник, роль якого виконує Сивілла. Амфрісійська віщунка не просто скеровує Енея, вона стає його провідником в Аїді, як стане і Вергілій – з перебігом століть – для Данте. Сивілла захищає Енея перед перевізником:

Не бійся, / Підступу тут ніякого немає, насильства ця зброя / Не заподіє. Вічно нехай воротар велетенський / Бреше в печері і тіні безкровні лякає, нехай там / В дядька порогів безвинна пильнує собі Прозерпіна. Це ось троянець побожний Еней, хоробрістю славний; / В темінь Ереба найглибшу іде він до батька. Як навіть / Приклад такої любові тебе не розчулить, то на ось, – / І відкриває галузку, яку під полою ховала, – Глянь, пізнавай (Енеїда, 1972, с. 138).

Статус героя означає вищість, однак не всемогутність. Герой розуміє межі своєї спроможності й раціонально послуговується можливостями помічника там, де це необхідно. З аналогічних міркувань Еней шукає поради Анхіса, яка слугуватиме орієнтиром у його майбутніх рішеннях і вчинках. На це вказує металепсис, до якого вдається Вергілій в VI книзі: "Тут зупинився потомок Анхіса" (Енеїда, 1972, с. 136). Еней не лише провідник майбутнього Риму, не лише батько Асканія, а й син Анхіса, який, як уже зазначалося, уособлює минуле Енея. Певною мірою це минуле є тягарем, адже Еней змушений винести батька з Трої на своїх плечах. Ба більше, винен у цьому сам Анхіс, скалічений Юпітером через те, що всупереч пересторозі хизувався любовним зв'язком з богинею Венерою. Попри помилки минулого та власну побожність Еней все ж шукає поради батька, адже цілковитої віри у власну долю поки не має. Вмотивованість троянського очільника влучно описує професор Університету Сан-Дієго Ніколас Дженовезе: "Минуле слугуватиме дороговказом у майбутнє, але саме минуле доведеться залишити позаду" (Genovese, 1975, p. 23). Трої вже немає, як і немає Анхіса, це не змінити, але Еней демонструє риси мудрого героя, послуговуючись уроками втраченого минулого, аби будувати нове життя.

Майбутнє Риму визначено фатумом, та все ж опір, з яким стикається Еней, недоречно пояснювати винятково долею чи божественним втручанням. Юнона справді посилає Аллекто до Амати, проте ще до впливу еринії Вергілій пише:

Зразу ж Аллекто, тяжкою зараженою трутою, шлях свій / Прямо у Лацій верстає, і тут до високого входить / Царського замку, й сідає на тихім порозі Амати. / Цій через тевкрів немилий прихід і Турна весілля / Серце жіноче гнівом кипіло й журбою згорало (Енеїда, 1972, с. 160).

Про це також говорить Джордж Дакворт: "Ставлення Турна й Амати вже відоме читачеві; Аллекто навіює їм шал, однак вони діють у згоді з власними прагненнями (Duckworth, 1956, p. 359). Амату й Турна об'єднує не лише вихідна ворожість до троянців, а й *furor*, тобто внутрішні неконтрольовані емоції, руйнівна пристрасть, яка згубила й Дідону. Слід зазначити, що ця риса частково притаманна й Енею, хоча не є домінантною. Це стає зрозуміло з його опису нічної атаки на Трою, коли він помічає Єлену:

Сам я один залишився. Дивлюсь – на порозі у Вести, / В закутку тихо сховавшись, сидить Тіндареєва донька. / Ясність пожежі мені освітила її, як блукав я / Й поглядом кидав усюди. Вона, боячися ворожих / Тевкрів, лихих за загибель Пергама, і кари данайців, / І чоловіка, що зрадила, гніву чекаючи, в страху, / Спільна Ерінія і для вітчизни своєї, й для Трої, / Біля жертовника, там непомітно сховавшись, сиділа. / Серцем скипів я, і лють огорнула мене – за вітчизни / Згубу помститись, за злочин скарати. Вона, очевидно, / Буде жива і Спарту побачить, і рідні Мікени; / Їхати буде в здобутім тріумфі царицею; знову / Буде дружиною, дім, і батьків, і дітей ще побачить, / З почтом троянських жінок і

служебниць фрігійських ітиме? / Згинув Пріам від меча? Чи Троя згоріла в пожежі? / Скільки разів у крові узбережжя троянське купалось? / Ні, так не буде! Бо хоч за таке, як помститись на жінці, Шани немає, й така перемога безславною буде, – / Певно, прославлять за те хоч, що погань я все-таки знищив, / Визначив, врешті, заслужену кару. Відчую у серці Розкіш, як полум'ям гнівним відомсти наповниться й попіл / Рідних вдоволено помстою буде (Енеїда, 1972, с. 56).

Смерть Єлени не здатна врятувати Трою, помста Енея не має під собою раціонального підґрунтя, це прояв *furor*, від якого його вберігає Венера, нагадуючи про священне призначення.

Події "Енеїди" залежать не лише від емоцій та рішень людей, а й від суджень богів. У книзі X Вергілій оповідає про нараду на Олімпі, на якій Юпітер промовляє:

Слухайте пильно й слова мої ці собі добре затямте. / Отже, тому, що авзонців і тевкрів в союз не злучити / Й вашій незгоді не видно кінця, хай вже так і лишиться, / Доля у кого сьогодні яка і які сподівання; / І чи то буде рутул чи троянець – однаково буде. / Чи то в облозі є табір, бо доля щаслива італійцям, / Чи ошукались троянці, оракулів зле зрозуміли, / Не без вини і рутули: жне кожен хай те, що посіяв, / Лихо чи щастя, Юпітер для всіх є царем справедливим. / Доля хай вирішить (Енеїда, 1972, с. 219).

З одного боку, слова Юпітера слід тлумачити в контексті верховенства фатуму навіть над богами – і це коректно. Проте контекст героїстики сугестує інше потрактування. Юпітер, як нумінозна сутність, уособлює очільника вищих сил, яким, згідно з нашою дефініцією, і підпорядковується герой. Батько богів не втручається в хід подій, хоча, попри неможливість зміни фатуму, все ж може запобігти подальшому кровопролиттю. Таким чином, у війні, в якій герої потверджують свій статус, не можна покладатися лише на вищі сили, – богів, військових полководців чи державних очільників, – адже ті не завжди матимуть змогу чи бажання зупинити брань.

Утім, доречно навести епізод "Енеїди", в якому Юпітер все ж втрутився в хід подій:

Дам, чого хочеш, і сам, переможений, здамся охоче. / Батьківську мову і звичаї рідні задержать авзонці, / Й звались будуть, як звались. Лиш кровно із ними змішавшись, / Тевкри поселяться тут. Лиш закони й священні обряди, / Дам їм усім і в мові єдиних зроблю з них латинян (Енеїда, 1972, с. 284).

Юпітер йде на поступки з Юноною, тим самим знищуючи одразу два пласти ідентичності троянців. "Авзонці" – це етнонім, такий самий як "тевкри", термін на позначення етнічної спільноти, тому, об'єднуючи два різних народи під етнонімом лише одного з них, Юпітер позбавляє троянців етнічного ґрунту. Натомість "латиняни" є лінгвонімом, й український контекст примусової русифікації часів СРСР та царату дозволяє стверджувати, що подібний підхід слугує розмиванню межі між авзонцями й тевкрами, які повинні об'єднатися в одну націю. На відміну від епізоду з монологом Меркурія, цей випадок культурного уподібнення є неуникним. Не лише через сюжетний вектор поеми, а й через наявність стійких закономірностей асиміляції, з якими герой в екзилі, що веде за собою чисельно менший народ до чисельно більшого, повинен змиритися. Вергілій органічно вмотивовує механізм асиміляції присудом Юпітера, але наявність нумінозних сутностей та їхніх рішень не є обов'язковою в процесі культурного уподібнення, яке відбувається з народом в екзилі – зокрема й з українцями. У квітні 2024 р. Київський міжнародний інститут соціології провів опитування серед українських біженців у Польщі, Німеччині та Чехії щодо задоволеності їхнього життя за кордоном та потенційного повернення в Україну. Важливими, на нашу думку, є такі результати опитування: 45 % респондентів не подавали документи на отримання громадянства іншої країни, але хотіли б, натомість 7 % і 12 % відповідно вже отримали його або подали заяву; проте лише 3 % спілкуються в побуті мовою країни, де нині проживають (*Опитування українських біженців,* 2024). Ситуація зі збереження рідної мови – більш ніж позитивна, проте статистика отримання іноземного громадянства наштовхує на висновки щодо доволі активної асиміляції.

Окрім пасивного уподібнення, онтологія Енея та його народу в екзилі передбачає й активний агон у формі війни з рутулами. Важливим компонентом у зображенні багатоплановості цієї теми є ставлення до воїнів молодого віку й, серед іншого, сюжетно значущою є смерть Палланта. Еней взяв на себе відповідальність перед його батьком, аркадським царем Евандром, коли дозволив Палланту йти в бій і не вберіг його. Паллант, як і личить герою, у двобої з Турном прагне довести, що він – достойний честі називатися сином свого батька, гідний свого наставника (Stahl, 2016 p. 112). Тут простежуються два вектори, які вміщує античний клеос, адже перемога Палланта принесла би славу і йому, і Евандру, й Енею. До зв'язку між батьком і сином намагався апелювати й Турн у фінальному двобої з Енеєм, вимолюючи пощаду:

На що заслужив я, приймаю, не буду / Ласки просить, покористуйся правом. Проте, якщо, може, / Згадка про батька зворушить тебе, то благаю, – у тебе / Теж був старий такий батько Анхіс, – ти над старістю Давна / Май милосердя, й мене, чи як хочеш, лише моє тіло, / Світла позбавлене, рідним віддай моїм. Бо переміг ти, – / Свідки авзонці, як я простягав, переможений, руку. / Буде тобі за дружину Лавінія; далі не йди вже / В злобі своїй (Енеїда, 1972, с. 286).

Слова Турна знайшли відгук у душі Енея, він завагався, але тут побачив пояс Палланта, який Турн забрав з мертвого тіла сина Евандра. Цей бойовий трофей спонукає очільника тевкрів до останнього прояву жорстокості, яким і закінчується поема Вергілія. Деякі дослідники вважають, що фінал "Енеїди" є непослідовним, й, до прикладу, Майкл Путнем стверджує, що "ця фінальна криза й навмисні незавершеності поеми живляться одна одною і зрештою залишають читача з низкою викликів" (Putnam, 2005, p. 475). Проте в контексті нашого дослідження, кульмінаційний *furor* Енея як героя в екзилі видається логічним. Він втратив минуле, він перебуває в постійному агоні зі своїм теперішнім, результати якого має підтримати його майбутнє, тобто нащадки, молодь. Звісно, можна навести приклад Ахілла, який мститься за смерть Патрокла, однак нагадаємо: Патрокл був старшим за Ахілла. Ця деталь важить, адже гнів Ахілла спричинений особистими теплими почуттями до побратима, натомість Еней впадає в шал не через особистісний зв'язок з Паллантом, але через те, що Турн позбавив його й Евандра частини майбутнього. Наочним прикладом подібного ставлення до молоді в часи російсько-української війни слугує теза колишнього Головнокомандувача Збройних Сил України Валерія Залужного, яку той висловив восени 2024 р. на зустрічі з українськими студентами в Лондоні: "Категорію 18–25 років потрібно максимально берегти. Я чому завжди протестував, щоб мобілізація не заходила на людей нижче 25 років, коли був на посаді Головнокомандувача, тому що нам потрібна Україна і через 20 років, і через 30 років. А вона ось – їй зараз 18 років" (*Молодь потрібно максимально берегти*, 2024). Думка людини, яка присвятила чималу частину свого життя воєнній справі і яка говорить про збереження молоді задля майбутнього країни, повинна бути почута. Подібні судження не просто вмотивовані особистим досвідом і знанням, а ґрунтуються на глибокому розумінні війни, наслідки якої, навіть по закінченні бойових дій, відлунюватимуть десятиліттями.

Дискусія і висновки

Важливим для розуміння дій героя в екзилі залишається грецький концепт "агону", який водночас пояснює мотивацію індивідуума рухатися вперед, коли, здавалося б, майже все втрачено. Камілла Палья пише про це так: "Греки визначали існування як боротьбу чи змагання (агон), що випробовувало й формувало характер. Прагнути бути найкращим було моральним обов'язком. Життя було безперервною грою чи перегонами, де було небагато надії на спочинок (Paglia, 2012, p. 33). Агон – поняття, що функціонує не лише в площині літератури, зовсім ні, адже в часи, коли, висловлюючись метафорично, Трою знищують, нерідко разом із пенатами, їй справді залишається "небагато надії на спочинок", проте достатньо, аби продовжувати боротися. Доречно в цьому контексті згадати трагедію Есхіла "Прометей закутий", а саме два знакових рядки: "Прометей: Я їх сліпими наділив надіями. / Хор: Велику смертним поміч дарував ти цим" (Есхіл, 1990, с. 147). Хор лаконічно заперечує Прометею, вважаючи надію рушієм людства, а не згубною вадою, адже вона є передумовою майбутнього агону.

Аспект "надії" давньогрецького агону розвивається й у ранній середньовічній богословській та літературній традиціях, що, зокрема, зрозуміло з крилатого вислову *Dum spiro, spero* – "Доки дихаю – сподіваюся", точне авторство якого не визначено. У теологічному доробку Августина Блаженного надія постає як необхідний компонент християнської віри в те, що Град Божий – вічний. В епоху Ренесансу політичний діяч та мислитель Нікколо Мак'явеллі, хоч і непрямо, також вдається до концепту агону у своїх міркуваннях:

> Отож я скажу, що в геть-то нових панствах, де новий Державець, труднощі утриматися бувають більші чи менші, як до того, наскільки мужній сам завойовник. Адже така подія, як піднесення простої людини на трон, вимагає або зваги, або талану, і те, і те нібито багато в чому полегшує боротьбу з труднощами. Одначе міцніше тримався той, хто менше покладався на талан (Мак'явеллі, 2024, с. 457).

Каузальність Мак'явеллі – відмінна, але сама модель долання труднощів "в геть-то нових панства" суголосна з онтологічними принципами героя в екзилі.

Сучасність пропонує свій варіант античного агону, а саме ПТЗ – посттравматичне зростання (англ. Post-traumatic growth). Цей термін використовується на позначення стійких позитивних психологічних змін у людині, що відбуваються внаслідок травми чи надзвичайно складних життєвих обставин (Tedeschi, & Calhoun, 2004). ПТЗ є антонімічним до відомого загалу ПТСР, хоча ці два стани можуть виявлятися у психіці людини одночасно, але домінантним буде саме ПТЗ. Таким чином, конструюємо послідовність "надія – агон – ПТЗ". Це і є – один із можливих, але не абсолютний – тематично-мотивний комплекс, навколо якого розбудовується матриця класичного героя в екзилі – як у парадигмі літературного твору, так і в реальному житті.

Доречним підсумком цієї розвідки слугує висловлювання Крейґа Каллендорфа, автора ґрунтовних праць, присвячених творчості Вергілія: «"Енеїда", зрештою, протягом майже двох тисячоліть слугувала засобом, через який владні еліти Європи уявляли культуру, якої прагнули, і втілювали цю культуру в буття» (Kallendorf, 2005, p. 577). "Енеїда" Вергілія не є наочною методичною працею з ведення війни в 2026 р., проте, як і чимало класичних текстів, вона здатна виконувати гносеологічну функцію щодо тих соціально-політичних процесів, які відбуваються в наш час. "Чотири цикли" Борхеса чи "Мімезис" Ауербаха невипадково брали зачин із текстів античності. Йдеться не лише про хронологічну послідовність, а про універсальність тексту, яка й визначає його актуальність.

Джерела фінансування. Автор заявляє про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

Список використаних джерел

Вергілій. (1972). *Енеїда*. Дніпро.

Гальчук, О. В. (2024). Питання ідентичності в античній літературі: "Хто я?" і "Хто ми?" у творах Гомера, Софокла і Вергілія. *Modern Philology: Theory, History, Methodology* (pp. 343–364). Baltija Publishing. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-16

До римлян 11:33–36. (б.д.). Bible Gateway. https://www.biblegateway.com/passage/?search=До%20римлян%2011:33-36&version=UKR

Есхіл. (1990). *Трагедії*. Дніпро.

Зубрицька, Л. Й. (2016). Активізація міфу у період кризи: особливості міфологем "війни" та "героя". *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*, 186, 72–76.

Карнаух, Н. (2025, 12 травня). *У спортивних змаганнях "Unbroken Games" у Львові взяли участь понад 300 військових та ветеранів*. Суспільне. https://suspilne.media/lviv/1015803-u-sportivnih-zmagannah-unbroken-games-u-lvovi-vzali-ucast-ponad-300-vijskovih-ta-veteraniv/

Мак'явеллі, Н. (2024). *Флорентійські хроніки. Державець*. Лабораторія.

Мірошнікова, А. (2022, 11 жовтня). *Як працює українська школа у Вільнюсі?* Освіторія Медіа. https://osvitoria.media/experience/yak-pratsuye-ukrayinska-shkola-u-vilnyusi/

Молодь потрібно максимально берегти – Залужний висловився проти зниження призовного віку. (2024, 4 жовтня) Букви. https://bukvy.org/molod-potribno-maksymalno-beregty-zaluzhnyj-vyslovyvsya-proty-znyzhennya-pryzovnogo-viku

Опитування українських біженців у Німеччині, Польщі та Чехії: задоволеність життям закордоном, повернення в Україну, інтерес до ситуації в Україні. (2024, 14 травня). КМІС. https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1408&page=1

Altman, H. (2021, November 20). *Russia preparing to attack Ukraine by late January: Ukraine defense intelligence agency chief*. Military Times. https://www.militarytimes.com/flashpoints/2021/11/20/russia-preparing-to-attack-ukraine-by-late-january-ukraine-defense-intelligence-agency-chief/

Duckworth, G. E. (1956). Fate and Free Will in Vergil's "Aeneid." *The Classical Journal*, 51(8), 357–364. http://www.jstor.org/stable/3293518

Genovese, E. N. (1975). Deaths in the "Aeneid." *Pacific Coast Philology*, 10, 22–28. https://doi.org/10.2307/1316379

Kallendorf, C. (2005). Virgil's Post-classical Legacy. In J. Foley (Ed.), *A Companion to Ancient Epic* (pp. 574–588). Blackwell Publishing. https://doi.org/10.1002/9780470996614.ch43

Kendrick, M. G. (2010). *The Heroic Ideal: Western Archetypes from the Greeks to the Present*. McFarland & Company.

Kruk, W. (2022, 20 серпня). *Ukraińcy mieszkający w Rzeszowie chcą się odwdzięczyć za pomoc. "Był czas otrzymywania wsparcia, przyszedł czas jego dawania"*. Wyborcza.pl. https://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/7,34962,28803173,ukraincy-mieszkajacy-w-rzeszowie-chca-sie-odwdzieczyc-za-pomoc.html?fbclid=IwAR0bhmqbKHInJ1PamtOebXdXxaSu4DCVeyGnlLxzYYo_D8l8xdv-QL4wbUQ

Meaning of the name Dido. (n.d.). Wisdom Library. https://www.wisdomlib.org/names/dido

Nicomachus of Gerasa. (1926). *Introduction to Arithmetic*. The Macmillan Company.

Paglia, C. (2012). *Glittering Images: A Journey Through Art from Egypt to Star Wars*. Pantheon.

Putnam, M. (2005). Virgil's Aeneid. In J. Foley (Ed.), *A Companion to Ancient Epic* (pp. 452–475). Blackwell Publishing. https://doi.org/10.1002/9780470996614.ch34

Roberts, G., & O'Neill, N. (2026, January 16). *Elon Musk-funded mural of murdered Ukrainian refugee Iryna Zarutska goes up in Brooklyn*. New York Post. https://nypost.com/2026/01/16/us-news/elon-musk-funded-mural-of-murdered-ukrainian-refugee-iryna-zarutska-went-up-in-brooklyn-and-local-lefties-are-furious/

Stahl, H. P. (2016). Aeneas the Warrior. In *Poetry Underpinning Power: Vergil's Aeneid – The Epic for Emperor Augustus* (pp. 109–162). Classical Press of Wales. https://doi.org/10.2307/j.ctvvnbdk.7

Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

References

Altman, H. (2021, November 20). *Russia preparing to attack Ukraine by late January: Ukraine defense intelligence agency chief*. Military Times. https://www.militarytimes.com/flashpoints/2021/11/20/russia-preparing-to-attack-ukraine-by-late-january-ukraine-defense-intelligence-agency-chief/

Do rymlian 11:33–36. (n.d.). Bible Gateway [in Ukrainian]. *https://www.biblegateway.com/passage/?search=Do%20rymlian%2011:33-36&version=UKR*

Duckworth, G. E. (1956). Fate and Free Will in Vergil's "Aeneid." *The Classical Journal*, 51(8), 357–364. http://www.jstor.org/stable/3293518

Eskhil. (1990). *Trahedii*. Dnipro [in Ukrainian].

Genovese, E. N. (1975). Deaths in the "Aeneid." *Pacific Coast Philology*, 10, 22–28. https://doi.org/10.2307/1316379

Halchuk, O. V. (2024). Pytannia identychnosti v antychnii literaturi: "Khto ya?" i "Khto my?" u tvorakh Homera, Sofokla i Verhiliia. Modern Philology: Theory, History, Methodology (pp. 343–364). Baltija Publishing [in Ukrainian]. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-16

Kallendorf, C. (2005). Virgil's Post-classical Legacy. In J. Foley (Ed.), *A Companion to Ancient Epic* (pp. 574–588). Blackwell Publishing. https://doi.org/10.1002/9780470996614.ch43

Karnaukh, N. (2025, May 12). *U sportyvnykh zmahanniakh "Unbroken Games" u Lvovi vzialy uchast ponad 300 viiskovykh ta veteraniv. Suspilne* [in Ukrainian]. https://suspilne.media/lviv/1015803-u-sportivnih-zmagannah-unbroken-games-u-lvovi-vzali-ucast-ponad-300-vijskovih-ta-veteraniv/

Kendrick, M. G. (2010). *The Heroic Ideal: Western Archetypes from the Greeks to the Present*. McFarland & Company.

Kruk, W. (2022, August 20). *Ukraińcy mieszkający w Rzeszowie chcą się odwdzięczyć za pomoc. "Był czas otrzymywania wsparcia, przyszedł czas jego dawania"*. Wyborcza.pl. https://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/7,34962,28803173,ukraincy-mieszkajacy-w-rzeszowie-chca-sie-odwdzieczyc-za-pomoc.html?fbclid=IwAR0bhmqbKHInJ1PamtOebXdXxaSu4DCVeyGnlLxzYYo_D8I8xdv-QL4wbUQ

Makiavelli, N. (2024). *Florentiiski khroniky. Derzhavets*. Laboratoriia [in Ukrainian].

Meaning of the name Dido. (n.d.). Wisdom Library. https://www.wisdomlib.org/names/dido

Miroshnikova, A. (2022, October 11). *Yak pratsiuie ukrainska shkola u Vilniusi?* Osvitoriia Media https://osvitoria.media/experience/yak-pratsyuye-ukrayinska-shkola-u-vilnyusi/ [in Ukrainian].

Molod potribno maksymalno berehty – Zaluzhnyi vyslovyvsia proty znyzhennia pryzovnoho viku. (2024, October 4) Bukvy https://bukvy.org/molod-potribno-maksymalno-beregty-zaluzhnyj-vyslovyvsya-proty-znyzhennya-pryzovnogo-viku [in Ukrainian].

Nicomachus of Gerasa. (1926). *Introduction to Arithmetic*. The Macmillan Company.

Opytuvannia ukrainskykh bizhentsiv u Nimechchyni, Polshchi ta Chekhii: zadovolenist zhyttiam zakordonom, povernennia v Ukrainu, interes do sytuatsii v Ukraini. (2024, May 14). KMIS https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1408&page=1 [in Ukrainian].

Paglia, C. (2012). *Glittering Images: A Journey Through Art from Egypt to Star Wars*. Pantheon.

Putnam, M. (2005). Virgil's Aeneid. In J. Foley (Ed.), *A Companion to Ancient Epic* (pp. 452–475). Blackwell Publishing. https://doi.org/10.1002/9780470996614.ch34

Roberts, G., & O'Neill, N. (2026, January 16). *Elon Musk-funded mural of murdered Ukrainian refugee Iryna Zarutska goes up in Brooklyn*. New York Post. https://nypost.com/2026/01/16/us-news/elon-musk-funded-mural-of-murdered-ukrainian-refugee-iryna-zarutska-went-up-in-brooklyn-and-local-lefties-are-furious/

Stahl, H. P. (2016). Aeneas the Warrior. In *Poetry Underpinning Power: Vergil's Aeneid – The Epic for Emperor Augustus* (pp. 109–162). Classical Press of Wales. https://doi.org/10.2307/j.ctvvnbdk.7

Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

Verhilii. (1972). *Eneida*. Dnipro [in Ukrainian].

Zubrytska, L. Y. (2016). Aktyvizatsiia mifu u period kryzy: osoblyvosti mifolohem "viiny" ta "heroia". *Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky,* 186, 72–76.

Отримано редакцією журналу / Received: 12.02.26
Прорецензовано / Revised: 20.02.26
Схвалено до друку / Accepted: 31.03.26
Опубліковано / Published: 31.05.26

Yurii POPOVYCH, PhD Student, Assist.
ORCID ID: 0009-0004-1313-6561
e-mail: popovych.yura14@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

VIRGIL'S AENEAS – HERO IN EXILE: UKRAINIAN CONTEXTS

Background. ***The Russian-Ukrainian war, which has been ongoing for more than ten years, has triggered an intensification of mythological consciousness. Accordingly, the hero archetype has been revitalized, functioning across various paradigms of human life. The most overt mode of expression is the warrior-hero, who directly defends their community from the enemy. However, there are numerous other figures whose life circumstances compel them to realize heroism under different conditions. Heroic struggle, or agon, is not always territorially limited, particularly in cases when individuals lose their homeland as a result of war. This study focuses on the hero in exile, forced to temporarily assume the role of a nomad whose aim is to find a new home for themselves and their people in lands alien to them. In order to establish such moral and axiological coordinates of contemporary heroism, it is productive to turn to literature of the past, specifically Virgil's Aeneid. Thus, the relevance of this article lies not only in the need to revise the established literary canon, but also in the appropriation of classical texts with new meanings pertinent to Ukraine's contemporary political, social, and cultural-historical contexts. The aim of this study is therefore to analyze Publius Vergilius Maro's Aeneid through the prism of the concept of heroism as actualized by the Russian-Ukrainian war.***

Methods. ***The research employs a combined methodological approach that integrates elements of the historical-cultural, mythopoetic comparative, reception-aesthetic methods, and the method of postmemory.***

Results. ***The study establishes that Aeneas embodies the characteristics of a classical hero in exile. Troy is destroyed, and he is therefore compelled to seek a new homeland for his people. Within the matrix of Aeneas as a hero, the following markers are identified: retraumatization through retrospection, subtle or forced assimilation, sacrifice of kin or loved ones, commemoration of the past, and responsibility for representatives of the younger generation with whom the future of the people is associated. The fictional events of the poem are juxtaposed with real Ukrainian contexts, revealing compelling parallels that confirm the heroic character of the Ukrainian people.***

Conclusions. ***Virgil's Aeneid is not an explicit methodological treatise on the conduct of war in 2026; however, like many classical texts, it is capable of performing a gnoseological function with regard to the socio-political processes unfolding in the present. Borges's The Four Cycles and Auerbach's Mimesis did not coincidentally begin with texts of antiquity. This is not merely a matter of chronological sequence, but of textual universality, which ultimately determines a work's enduring relevance.***

Keywords: ***Virgil, Aeneid, epic poem, hero, heroics, Ukrainian context, antiquity, war.***

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не бралиу часті в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.